

SWPBS IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS

Gaat in de klas veel aandacht naar enkele leerlingen met gedragsproblemen, waardoor de docent het gevoel krijgt dat de rest van de klas tekort wordt gedaan? School Wide Positive Behavior Support is ook in het VO een aanpak waarbij de focus ligt op een positieve benadering en het aanleren van gewenst gedrag in plaats van afleren van ongewenst gedrag.

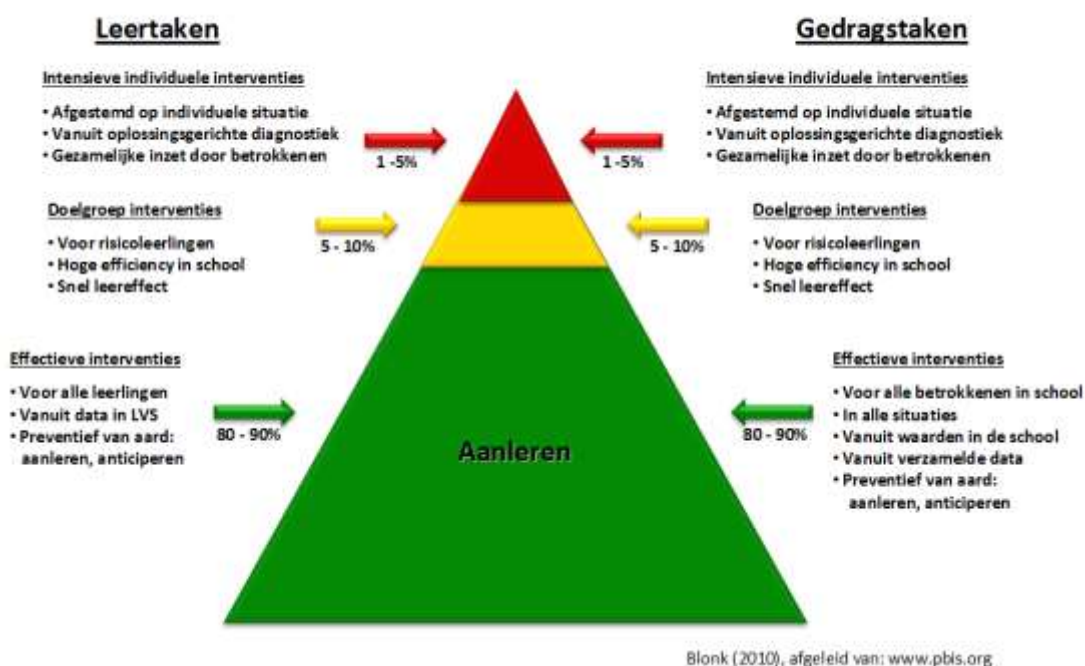

Tekst: Priscilla van Elburg

School Wide Positive Behavior Support (SWPBS) is een uit Amerika afkomstige schoolbrede aanpak bestaande uit samenhangende empirisch onderzochte interventies, gericht op het creëren van een veilige en positieve schoolomgeving waarin leerlingen zich optimaal kunnen ontwikkelen en gedragsproblemen zoveel mogelijk voorkomen worden (Freeman et. al., 2006; Sugai & Horner, 2009). SWPBS is gericht op het versterken van positief gedrag en het creëren van een positief en gezond leerklimaat. Naast een schoolbrede aanpak en positieve benadering zijn andere belangrijke elementen het werken vanuit waarden en (het aanleren van) positief gestelde gedragsverwachtingen, preventie, besluitvorming op basis van data en partnerschap met ouders en de zorgpartners (Goey, 2013). De implementatie van SWPBS gebeurt onder begeleiding van een PBS-coach.

In figuur 1 is de PBS-driehoek weergegeven (Blonk, 2010). De onderste, groene laag is een belangrijke basis, want leerlingen in de gele en rode laag profiteren ook van interventies op het groene niveau.

Schoolbrede aanpak om succes op leer- en gedragsgebied bij leerlingen te bevorderen

Figuur 1: De PBS-driehoek

ONDERZOCHE EFFECTEN VAN SWPBS

In de Verenigde Staten is al veel onderzoek gedaan naar de effecten van SWPBS en worden duidelijke effecten genoemd:

- Een vermindering van schooluitval, waaronder verzuim, schorsingen en verwijdering (Bradshaw, Mitchell & Leaf, 2010).
- Vermindering van het aantal gedragsincidenten (Luiselli, Putnam, Handler & Feinberg, 2005; Bradshaw et al., 2010)
- Verbetering van schoolresultaten (Horner et al., 2009; Luiselli et al., 2005) en leerlingen leggen meer nadruk op leren door meewerkend te zijn, toename van de focus op leren (Bradshaw, Koth, Thornton & Leaf, 2009).
- Een veiliger en meer ordelijke schoolomgeving (Horner et al., 2009; Oswald, Safran & Johanson, 2005).
- Een gezonder schoolklimaat om in te werken (Bradshaw et al., 2009).
- Meer collegialiteit en verbinding tussen collega's (betere communicatie, vertrouwen) (Bradshaw et al., 2009).

Ook in Noorwegen zijn effecten aangetoond:

- Toename sociale competenties van leerlingen en afname van internaliserend probleemgedrag (Ogden, Sørli & Amlund Hagen, 2007).
- Afname probleemgedrag geobserveerd door de leerkracht (Sørli & Ogden, 2007).

In Nederland is SWPBS in 2009 gestart en naar schatting zijn ongeveer 300 scholen getraind in het werken met SWPBS. Effectonderzoek in Nederland is in ontwikkeling, maar de eerste praktijkervaringen zijn veelbelovend.

COACHEN IN HET VO MET SWPBS

SWPBS wordt op een school geïmplementeerd onder begeleiding van een PBS-coach. De PBS-coach begeleidt de schoolontwikkeling. De begeleiding ligt echter niet alleen in handen van deze PBS-coach. Binnen het team wordt een PBS-team opgericht, waarbij elk lid een andere rol heeft. Zo is er een PBS-specialist voor ondersteuning van kinderen, leraren en ouders in het gele en rode gebied van de PBS-driehoek. Er is een datamanager die verantwoordelijk is voor de dataverzameling en analyse. De PBS-coördinator zorgt voor interne communicatie en verankering van SWPBS in de school. Het is de bedoeling dat de PBS-coach uiteindelijk misbaar wordt en de school zichzelf kan begeleiden. Het coachen is een complex proces, omdat er verschillende taken zijn die niet verenigd kunnen worden in één persoon en de duurzaamheid goed gewaarborgd moet worden, ook als de PBS-coach na drie jaar verdwijnt.

In het voortgezet onderwijs blijkt het coachen vaak nog moeilijker dan in het basisonderwijs. In het VO is de school en het aantal docenten dat er werkzaam is vaak groter. Op één lijn komen is lastiger wanneer het team groter is. Daarnaast zijn er verschillende afdelingen die binnen de school vaak hun eigen manier van werken hebben, waardoor het schoolbrede aspect van SWPBS lastiger te verwezenlijken is.

Praktisch gezien zijn er in het VO ook moeilijkheden, doordat er veel leswisselingen zijn en de leerkrachten veel verschillende klassen hebben. Door wie en wanneer worden gedragslessen gegeven bijvoorbeeld? Daarnaast werken in het VO veelal docenten die vakinhoudelijk zijn opgeleid, specifiek voor het vak dat zij doceren. Zij hebben hierdoor soms meer aandacht voor het didactische dan voor het pedagogische aspect.

PRAKTIJKVOORBEELDEN SWPBS IN HET VO IN NEDERLAND

In de boeken 'SWPBS: schoolbreed gedragsvraagstukken aanpakken in het voortgezet onderwijs' van Blonk, Das, Haasen, Hoetmer en Wichers-Bots (2014) en 'Positive Behavior Support in het voortgezet onderwijs' van Goei (2014) wordt veel informatie gegeven over SWPBS in het voortgezet onderwijs. De praktijkvoorbeelden die in dit artikel genoemd worden, zijn afkomstig uit deze boeken. De Rebound van het Flex College in Nijmegen werkt met SWPBS en de medewerkers noemen als opbrengsten: een positieve sfeer, preventief handelen vanuit waarden en gedragsverwachtingen, minder incidenten, minder schoolverwijderingen, datagestuurde besluitvorming, meer kijken naar de groep in plaats van naar de individuele leerling met een handelingsplan en meer uniformiteit op didactisch gebied (Das, Ceulemans & Verhaaren, 2014). Het preventief handelen vanuit waarden en gedragsverwachtingen is op de Rebound onder andere ingezet bij het werken aan op tijd komen, pauzeren, roken (rookplek), telefoongebruik en naar muziek luisteren tijdens werktijd. De verwachtingen op deze thema's heeft het team gezamenlijk bepaald en duidelijk besproken met en aangeleerd aan de leerlingen door middel van PBS-lessen. De docenten kunnen duidelijk maar toch positief zijn door op de positief gestelde gedragsverwachting te wijzen en de docenten ervaren dat de leerlingen dit moeiteloos accepteren. Er is veel minder discussie met de leerlingen, omdat het duidelijk is wat verwacht wordt en iedere docent dezelfde gedragsverwachtingen hanteert, het is schoolbreed.

Op basis van datagestuurde besluitvorming is een interventie opgezet voor het te laat komen van leerlingen op de Rebound. Data over te laat komen zijn grondig bijgehouden en geanalyseerd en het onderbuikgevoel van de docenten over het te laat komen van de leerlingen klopte. Op basis van deze data is een interventie op het groene niveau ingezet: alle leerlingen die op tijd waren werden op het bord geschreven en wanneer de hele klas een week op tijd was, kreeg de klas een beloning in de vorm van een traktatie.

SWPBS bevat ook consequenties. In dit geval was als consequentie schoolbreed afgesproken dat de gemiste tijd ingehaald moest worden na schooltijd. Eerder zette de school standaard een individuele, vaak repressieve (rode) interventie in voor leerlingen die te laat waren. Het bleek dat de positieve groene interventie een aantal leerlingen uit het rode gebied stimuleerde om op tijd te komen. Het aantal leerlingen in het rode gebied daalde dus door een relatief simpele, positieve interventie (Das et al, 2014).

AANPAK SPIJBELGEDRAG

Het Corderius College in Amersfoort heeft de aanpak van spijbelgedrag veranderd middels SWPBS. Eerder werd een spijbelaar eigenlijk alleen gestraft.

Nu is er nog steeds de consequentie dat de leerling de gemiste tijd moet inhalen, maar er is ook meer aandacht voor de functie van het gedrag: waarom doet de leerling dit? De leerling moet een brief schrijven met de reden waarom en wanneer hij of zij spijbelt. Dit wordt nabesproken en in het gesprek ligt de nadruk op de vraag: 'Wat heb je nodig om hieruit te komen?' (Goei, 2014).

Dit is een positievere benadering dan enkel straffen, wat weinig effectief bleek. Met de nieuwe interventie wordt tegemoet gekomen aan de functie van het gedrag.

BELONING GEWENST GEDRAG

Positieve bekrachtiging is een belangrijk element van SWPBS. Op het Kandinsky College in Nijmegen wordt ook met SWPBS gewerkt en het schoolteam heeft een passende beloning voor gewenst gedrag in de aula bedacht: een zogenoemd 'fast-lane-kaartje' voor de kantine wanneer de leerlingen die verantwoordelijk zijn voor de pauzesurveillance hun dienst goed hebben uitgevoerd (zoals van tevoren geïnstrueerd). De beloning krijgen de leerlingen van de conciërge. Het positief gedrag wordt sterk bekrachtigd, wanneer ook andere teamleden dan alleen de mentor complimenten geeft over het naleven van de gedragsverwachtingen (Wichers-Bots, Boezen, Harleman, Hazenberg, Luttje & Ulenaers, 2014).

Een taak van de pauzesurveillance is onder andere het aanspreken van andere leerlingen op het opruimen van afval en langsgaan met afvalbakken. Alle leerlingen hebben les gehad over verwacht gedrag in de aula waardoor leerlingen zich hier goed aan houden. Door middel van foto's die gemaakt worden na de pauze, wordt vastgelegd wat de vorderingen zijn en deze worden gedeeld met leerlingen.

Uit dit voorbeeld blijkt dat leerlingen betrokken worden bij SWPBS. We zien in de Nederlandse SWPBS-situaties dat betrokkenheid van leerlingen een zeer belangrijk element is.

Ook op een andere school, Notre Dame des Anges in Ubbergen, is met SWPBS-aanpak het rommelprobleem in de aula aangepakt. Wat hierbij goed werkte, was de positieve, proactieve benadering van docenten: zij gaven beloningskaartjes aan leerlingen die hun afval netjes opruimden zoals geleerd is. Docenten leerden op deze manier op een andere manier te kijken naar leerlingen: zich richten op positief gedrag en zien dat veel leerlingen het goed doen. In de praktijk gaat veel aandacht van de docent uit naar de leerlingen die ongewenst gedrag vertonen en dit kost de docent veel energie. Het is echter effectiever en geeft meer energie om je te richten op wat goed gaat en dit te bekrachtigen. Zelfs leerlingen in het gele en rode gebied zijn hierbij gebaat en kunnen door de groene, positieve interventie in het groene gebied komen (Haasen, Van Deursen, Van de Goor & Van Deutekom, 2014)

GELE EN RODE INTERVENTIES

Veel scholen in Nederland zijn bezig met het opzetten van het gele en rode niveau van de PBS-driehoek. Voorbeelden van interventies die hierbij ingezet kunnen worden zijn Check In Check Out en de Time-Out (Haasen et. al., 2014). Op het Corderius College is Check In Check Out met succes uitgevoerd bij twee leerlingen met discipline- en motivatieproblemen. Een bepaalde periode checkten deze leerlingen 's ochtends in bij het afdelingshoofd. Zij kregen een formulier mee waarop gedragsverwachtingen gescoord werden door de docenten van wie zij die dag les hadden. Aan het eind van de dag checkten zij uit bij hetzelfde

afdelingshoofd en deze gaf vooral positieve feedback over de behaalde score. Vervolgens ging het formulier mee naar ouders. Gedrag en studiehouding was verbeterd, zo bleek bij de evaluatie na zes weken. Een van de leerlingen gaf aan dat het nu opgemerkt werd dat hij zijn gedrag veranderende en dat de positieve feedback hem hielp zijn positieve voornemens vol te houden (Goei, 2014). Bij interventies op het rode niveau is veelal sprake van intensieve samenwerking met ouders en zorgpartners. Op het Groenhorst Maartensdijk is er bijvoorbeeld een Zorg Advies Team, waar verschillende disciplines in zitten: zorgcoördinator, orthopedagoog, teamleider, GGD, politie, Bureau Jeugdzorg, schoolmaatschappelijk werk en leerplicht. Maandelijks worden de zorgleerlingen van de school besproken in dit team en worden concrete afspraken gemaakt (Goei, 2014).

TOT SLOT

Wat werkt in de begeleiding van leerlingen in het VO met SWPBS? In dit artikel zijn elementen besproken die toonaangevend zijn voor de effectiviteit van SWPBS zoals:

- Een schoolbrede aanpak (zorgt voor eenduidigheid).
- Preventief handelen vanuit waarden en positief gestelde gedragsverwachtingen.
- Lesgeven in verwacht gedrag (aanleren gedragsverwachtingen).
- Een positieve, proactieve benadering door docenten.
- Positieve feedback op en bekrachtiging van goed gedrag.
- Positieve groene interventies (versterken van de basis, daar profiteert iedereen van).
- Datagestuurde besluitvorming.
- Leerlingen betrekken bij interventies.
- Rekening houden met de functie van het gedrag (de reden van het gedrag).
- Intensieve samenwerking met ouders en zorgpartners.

In de eerder genoemde boeken 'SWPBS: schoolbreed gedragsvraagstukken aanpakken in het voortgezet onderwijs' van Blonk, Das, Haasen, Hoetmer en Wichers-Bots (2014) en 'Positive Behavior Support in het voortgezet onderwijs' van Goei (2014) kun je meer informatie vinden over SWPBS in het VO.

*Priscilla van Elburg is onderzoeker Positive Behavior Support. Zij is verbonden aan het lectoraat Onderwijsbehoefte in Inclusieve Leeromgevingen van Dr. S.L. Goei en aan het Expertisecentrum PBS op Hogeschool Windesheim. Daarnaast is Priscilla werkzaam als leerkracht op de Ambelt, een school voor (Voortgezet) Speciaal Onderwijs voor leerlingen met psychiatrische- en gedragsproblemen.
E-mail: p.van.elburg@windesheim.nl*

LITERATUUR

Blonk, A. (2010). Preventie als opdracht voor de speciale onderwijszorg. Voortgangsrede Lectoraat Evaluerend Handelen in de speciale onderwijszorg. Tilburg: Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg.

Blonk, A., Das, T., Haasen, M., Hoetmer, H., & Wichers-Bots, J. (2014). SWPBS: Schoolbreed gedragsvraagstukken aanpakken in het voortgezet onderwijs. Preventief werken aan een positief schoolklimaat. Amsterdam: SWP.

Bradshaw, C.P., Koth, C., Thornton, L., & Leaf, P.J. (2009). Altering School Climate through School-Wide Positieve behavioral Interventions and Supports. Findings from a Group-Randomized Effectiveness Trial. *Prevention Science*, 10(2), 100-115.

Bradshaw, C.P., Mitchell, M.M., & Leaf, P.J. (2010) Examining the Effects of Schoolwide Positive Behavioral Interventions and Supports on Student Outcomes : Results From a Randomized Controlled Effectiveness Trial in Elementary Schools. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 12(3), 133-148.

Das, T., Ceulemans, S., & Verhaaren, A. (2014). De waarden als fundament; leerlingen betrekken bij de waarden en gedragsverwachtingen. In A. Blonk, T. Das, M. Haasen, H. Hoetmer, & J. Wichers-Bots (Red.). SWPBS: Schoolbreed gedragsvraagstukken aanpakken in het voortgezet onderwijs. Preventief werken aan een positief schoolklimaat (pp.13-44). Amsterdam: SWP.

Freeman, R., Eber, L., Anderson, C., Irvin, L., Horner, R., Bounds, M., & Dunlap, G. (2006). Building inclusive school cultures using School-Wide Positive Behavior Support: designing effective individual support systems for students with significant disabilities. *Research & practice for persons with severe disabilities*, 31(1), 4-17.

Goei, S.L. (2013). School Wide Positive Behavior Support in Nederland. *Nieuw Meesterschap. Praktijkgericht Onderzoek in Onderwijs en Opvoeding*, 3(3), 3-11.

Goei, S.L. (2014, Red.). School Wide Positive Behavior Support in het Voortgezet Onderwijs. Amsterdam: SWP Uitgeverij.

Haasen, M., Deursen, C. van, Goor, M. van de, & Deutekom, M. van. (2014). Een positieve benadering van leerlingen; Hoe verhoudt waarden zich tot negeren en het geven van negatieve consequenties. In A. Blonk, T. Das, M. Haasen, H. Hoetmer, & J. Wichers-Bots (Red.). SWPBS: Schoolbreed gedragsvraagstukken aanpakken in het voortgezet onderwijs. Preventief werken aan een positief schoolklimaat (pp.83-122). Amsterdam: SWP.

Horner, R., Sugai, G., Smolkowski, K., Eber, L., Kakasato, J., Todd, Anne W., & Esperanza, J. (2009). A Randomized Wait-List Controlled Effectiveness Trail Assesiing School-Wide Positive Behavior Support in Elementary Schools. *Journal of Positive Behavior Interventions*, 11 (3), 133-144.

Luiselli, J.K., Putnam, R.F., Handler, M.W., & Feinberg, A.B. (2005). Whole-School Positive Behaviour Support: Effects on student discipline problems and academic performance. *Educational Psychology*, 25(2-3), 183-198.

Ogden, T., Sørli, M., & Amlund Hagen, K. (2007). Building strength through enhancing social competence in immigrant students in primary school. A pilot study. *Emotional and Behavioral Difficulties*, 12(2), 105-117.

Oswald, K., Safran, S., & Johanson, G. (2005). Preventing Trouble: Making Schools Safer Places using Positive Behavior Supports. *Education & Treatment of Children*, 28(3), 265- 278.

Sørli, M., & Ogden, T. (2007). Immediate Impacts of PALS: a school- wide multi-level programme targeting behavior problems in elementary school. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 51 (5), 471-492

Sugai, G., & Horner, R. (2009). Defining and describing Schoolwide Positive Behavior Support. In Sailor, W., Dunlap, G., Sugai, G., & Horner, R. (Eds.), *Handbook of Positive Behavior Support* (307-326). Springer, New York.

Wichers-Bots, J., Boezen, W., Harleman, H., Hazenberg, D., Luttje, L., & Ulenaers, Y. (2014). PBS lessen; de didactische benadering van gewenst gedrag. In A.Blonk, T.Das, M. Haasen, H. Hoetmer, & J. Wichers-Bots (Red.). *SWPBS: Schoolbreed gedragsvraagstukken aanpakken in het voortgezet onderwijs. Preventief werken aan een positief schoolklimaat* (pp.45-82). Amsterdam: SWP.